

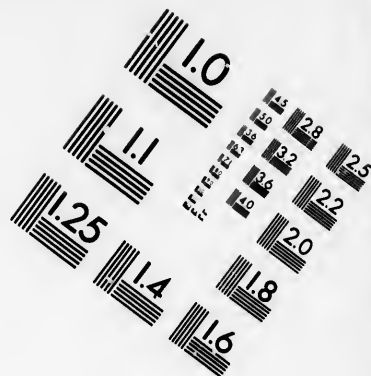
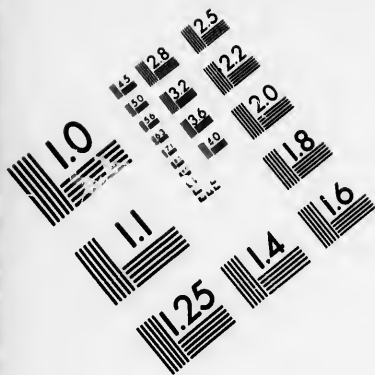
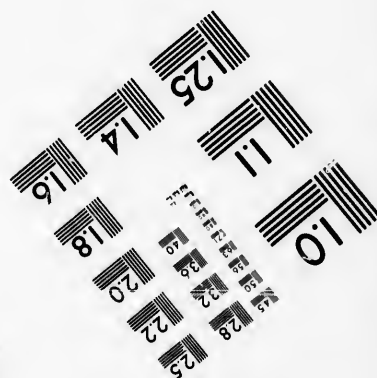
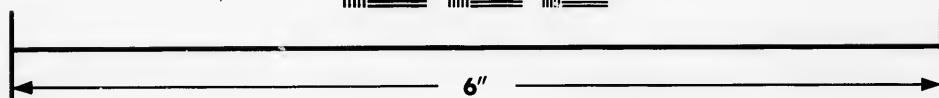
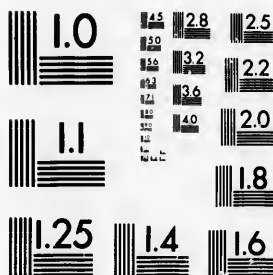

IMAGE EVALUATION TEST TARGET (MT-3)

Photographic
Sciences
Corporation

23 WEST MAIN STREET
WEBSTER, N.Y. 14580
(716) 872-4503

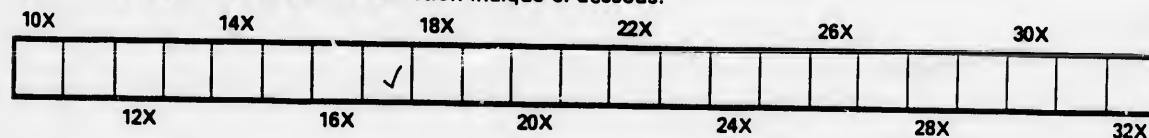
**CIHM/ICMH
Microfiche
Series.**

**CIHM/ICMH
Collection de
microfiches.**

Canadian Institute for Historical Microreproductions / Institut canadien de microreproductions historiques

© 1985

Map
diffe
enti
begi
righ
requ
met

The copy filmed here has been reproduced thanks to the generosity of:

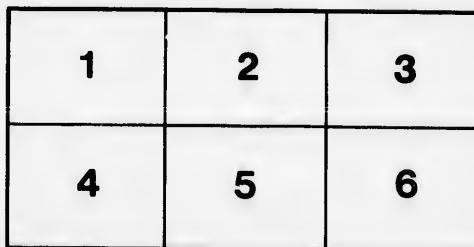
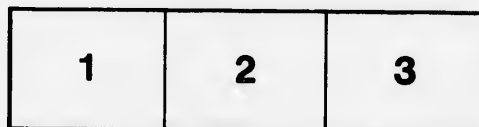
Douglas Library
Queen's University

The images appearing here are the best quality possible considering the condition and legibility of the original copy and in keeping with the filming contract specifications.

Original copies in printed paper covers are filmed beginning with the front cover and ending on the last page with a printed or illustrated impression, or the back cover when appropriate. All other original copies are filmed beginning on the first page with a printed or illustrated impression, and ending on the last page with a printed or illustrated impression.

The last recorded frame on each microfiche shall contain the symbol → (meaning "CONTINUED"), or the symbol ▼ (meaning "END"), whichever applies.

Maps, plates, charts, etc., may be filmed at different reduction ratios. Those too large to be entirely included in one exposure are filmed beginning in the upper left hand corner, left to right and top to bottom, as many frames as required. The following diagrams illustrate the method:

L'exemplaire filmé fut reproduit grâce à la générosité de:

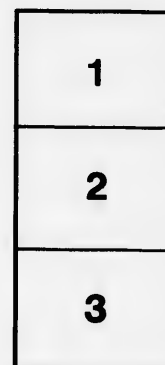
Douglas Library
Queen's University

Les images suivantes ont été reproduites avec le plus grand soin, compte tenu de la condition et de la netteté de l'exemplaire filmé, et en conformité avec les conditions du contrat de filmage.

Les exemplaires originaux dont la couverture en papier est imprimée sont filmés en commençant par le premier plat et en terminant soit par la dernière page qui comporte une empreinte d'impression ou d'illustration, soit par le second plat, selon le cas. Tous les autres exemplaires originaux sont filmés en commençant par la première page qui comporte une empreinte d'impression ou d'illustration et en terminant par la dernière page qui comporte une telle empreinte.

Un des symboles suivants apparaîtra sur la dernière image de chaque microfiche, selon le cas: le symbole → signifie "A SUIVRE", le symbole ▼ signifie "FIN".

Les cartes, planches, tableaux, etc., peuvent être filmés à des taux de réduction différents. Lorsque le document est trop grand pour être reproduit en un seul cliché, il est filmé à partir de l'angle supérieur gauche, de gauche à droite, et de haut en bas, en prenant le nombre d'images nécessaire. Les diagrammes suivants illustrent la méthode.

The EDITH *and* LORNE PIERCE
COLLECTION *of* CANADIANA

Queen's University at Kingston

*Queen's University
from
Mr R. A. E. Gill*

**Queen's University
Library**

KINGSTON, ONTARIO

E
A

CICERO

DE

A MICITIA.

FROM THE TEXT OF ERNESTI,
CAREFULLY REVISED.

MONTREAL:
ARMOUR & RAMSAY.

1849.

PA 6304

L2

1849

Q
semp
idone
cum
igitur
habitu
amic
inter
quibus
Se
p. U

ARGUMENTUM

DIALOGI DE AMICITIA.

QUUM inter Publium Scipionem Africanum et Lælium summam semper amicitiam fuisse constaret, Ciceroni de amicitia scripturo idoneus visus est Lælius, quem induceret de amicitia disputantem cum utroque genero Caio Fannio et Quinto Mucio Scævola. Hoc igitur sermone, quem Cicero paucis diebus post Africani mortem habitum fingit, Lælius docet, quid sit amicitia, quibus de causis amici quæsi sint, et quibus causis amicitia contrahatur: deinde inter quos amicitia esse possit: quæ sit amicitiae lex, quæ officia, et quibus denique modis perpetuo conservetur.

Scriptus est autem hic libellus post Catonem Majorem anno fere p. U. c. 710.

I
b
a
v
n
d
n
C
u
n
a
h
e
i
e
u
a
c
h
t
e
i
P
s
n
A
c
C
a

MARCI TULLII CICERONIS

LÆLIUS SIVE DE AMICITIA DIALOGUS

AD

TITUM POMPONIUM ATTICUM.

1. 1. QUINTUS Mucius augur multa narrare de Caio Lælio, socero suo, memoriter et jucunde solebat, nec dubitare, illum in omni sermone appellare sapientem : ego autem a patre ita eram deductus ad Scævolam, sumpta virili toga, ut, quoad possem et liceret, a senis latere nunquam discederem. Itaque multa ab eo prudenter disputata, multa etiam breviter et commode dicta memoriæ mandabam, fierique studebam ejus prudentia doctior. Quo mortuo, me ad pontificem Scævolam contuli, quem unum nostræ civitatis et ingenio et justitia præstantissimum audeo dicere. Sed de hoc alias : nunc redeo ad augurem. 2. Quum sæpe multa, tum memini, domi in hemicyclio sedentem, ut solebat, quum et ego essem una et pauci admodum familiares, in eum sermonem illum incidere, qui tum fere omnibus erat in ore. Meministi enim profecto, Attice, et eo magis, quod Publio Sulpicio utebare multum, (quum is Tribunus plebis capitali odio a Quinto Pompeio, qui tum erat Consul, dissideret, quocum conjunctissime et amantissime vixerat), quanta hominum esset vel admiratio, vel querela. 3. Itaque tum Scævola, quum in eam ipsam mentionem incidisset, exposuit nobis sermonem Lælii de amicitia, habitum ab illo secum et cum altero genere Caio Fannio, M. F., paucis diebus post mortem Africani. Ejus disputationis sententias memoriæ mandavi ; quas hoc libro exposui meo arbitrato. Quasi enim ipsos induxi loquentes, ne *Inquam* et *Inquit* sæpius interponeretur, atque ut tanquam a præsentibus coram haberi sermo videretur. Quum enim sæpe mecum ageres, ut de amicitia scriberem aliquid, digna mihi res quum omnium cognitione, tum

nostra familiaritate visa est. Itaque feci non invitus, ut prodessem multis tuo rogatu. 4. Sed, ut in *Catone Majore*, qui est scriptus ad te de senectute, Catonem induxi senem disputantem, quia nulla videbatur aptior persona, quæ de illa ætate loqueretur, quam ejus, qui et diutissime senex fuisset, et in ipsa senectute præ ceteris florisset : sic, quum accepissemus a patribus, maxime memorabilem Caii Lælii et Publii Scipionis familiaritatem fuisse, idonea mihi Lælii persona visa est, quæ de amicitia ea ipsa dissereret, quæ disputata ab eo meminisset Scævola. Genus autem hoc sermonum, positum in hominum veterum auctoritate, et eorum illustrium, plus, nescio quo pacto, videtur habere gravitatis. Itaque, ipse mea legens, sic afficior interdum, ut Catonem, non me, loqui existimem. 5. Sed, ut tum ad senem senex de senectute, sic hoc libro ad amicum amicissimus de amicitia scripsi. Tum est Cato locutus, quo erat nemo fere senior temporibus illis, nemo prudentior : nunc Lælius, et sapiens, (sic enim est habitus,) et amicitiae gloria excellens, de amicitia loquitur. Tu velim animum a me parumpér avertas, Lælium loqui ipsum putes. Caius Fannius et Quintus Mucius ad socerum veniunt post mortem Africani : ab his sermo oritur. Respondet Lælius : cujus tota disputatio est de amicitia, quam legens tu te ipse cognosces.

II. 6. FANNIUS. Sunt ista, Læli. Nec enim melior vir fuit Africano quisquam, nec clarior. Sed existimare debes, omnium oculos nunc in te esse coniectos ; unum te sapientem et appellant et existimant. Tribuebatur hoc modo Marco Catoni ; scimus Lucium Attilium apud patres nostros appellatum esse sapientem : sed uterque alio quodam modo ; Attilius, quia prudens esse in jure civili putabatur ; Cato, quia multarum rerum usum habebat : multa ejus et in Senatu, et in foro, vel provisa prudenter, vel acta constanter, vel responsa acute, ferebantur. Propterea quasi cognomen jam habebat in senectute sapientis. Te autem alio quodam modo, non solum natura et moribus, verum etiam studio et doctrina esse sapientem ; nec sicut vulgus, sed ut eruditi solent appellare sapientem, qualem in tota Græcia neminem. 7. Nam qui septem appellantur, eos, qui ista subtilius

quærent, in numero sapientium non habent. Athenis unum accepimus, et eum quidem etiam Apollinis oraculo sapientissimum judicatum. Hanc esse in te sapientiam existimant, ut omnia tua in te posita ducas, humanosque casus virtute inferiores putes. Itaque ex me quærent, credo item ex te, Scævola, quonam pacto mortem Africani feras : eoque magis, quod his proximis Nonis, quum in hortos Decii Bruti auguris, commentandi causa, ut assolet, venissemus, tu non adfuisti, qui diligentissime semper illum diem et illud munus solitus esses obire.

8. SCÆVOLA. Quærent quidem, Cai Læli, multi, ut est a Fannio dictum. Sed ego id respondeo, quod animadverti, te dolorem, quem acceperis quum summi viri tum amicissimi morte, ferre moderate ; nec potuisse non commoveri, nec fuisse id humanitatis tuæ : quod autem his Nonis in collegio nostro non adfuisses, valetudinem causam, non mæstitiam fuisse.

× LÆLIUS. Recte tu quidem, Scævola, et vere. Nec enim ab isto officio, quod semper usurpavi, quum valerem, abduci incommodo meo debui, nec ullo casu arbitror hoc constanti homini posse contingere, ut ulla intermissio fiat officii.

9. Tu autem, Fanni, qui mihi tantum tribui dicis, quantum ego nec agnosco nec postulo, facis amice : sed, ut mihi videris, non recte judicas de Catone. Aut enim nemo, quod quidem magis credo, aut, si quisquam, ille sapiens fuit. Quomodo, ut alia omittam, mortem filii tulit ! Memineram Paullum, videram Gallum : sed hi in pueris ; Cato in perfecto et spectato viro.

10. Quamobrem cave Catoni anteponas ne istum quidem ipsum, quem Apollo, ut ais, sapientissimum judicavit. Hujus enim facta, illius dicta laudantur. De me autem, ut jam cum utroque loquar, sic habetote.

III. Ego, si Scipionis desiderio me moveri negem, quam id recte faciam, viderint sapientes ; sed certe mentiar. Moveor enim, tali amico orbatus, qualis, ut arbitror, nemo unquam erit ; et, ut confirmare possum, nemo certe fuit. Sed non egeo medicina ; me ipse consolor, et maxime illo solatio, quod eo errore careo, quo, amicorum decessu, plerique angi solent. Nihil enim mali accidisse Scipioni puto. Mihi accidit, si quid accidit. Suis autem incommodis graviter angi, non amicum, sed seipsum

amantis est. 11. Cum illo vero quis neget actum esse præclare ? Nisi enim, quod ille minime putabat, immortalitatem optare vellet, quid non est adeptus, quod homini fas esset optare ? qui summam spem civium, quam de eo jam puero habuerant, continuo adolescens incredibili virtute superavit : qui Consulatum petivit nunquam, factus est Consul his : primum ante tempus ; iterum sibi suo tempore ; reipublicæ pæne sero : qui, duabus urbibus eversis, inimicissimis huic imperio, non modo præsentia, verum etiam futura bella delevit. Quid dicam de moribus facillimis ? de pietate in matrem ? liberalitate in sorores ? bonitate in suos ? justitia in omnes ? Nota sunt vobis. Quam autem civitati earus fuerit, mœrore funeris indicatum est. Quid igitur hunc paucorum annorum accessio juvare potuisset ? Seneetus enim quamvis non sit gravis, ut memini Catonem anno ante, quam mortuus est, mecum et cum Scipione disserere, tamen aufert eam viriditatem, in qua etiamnum erat Scipio. 12. Quamobrem vita quidem talis fuit, vel fortuna, vel gloria, ut nihil posset accedere. Moriendi autem sensum celeritas abstulit. Quo de genere mortis difficile dictu est : quid homines suspicentur, videtis. Hoc tamen vere licet dicere, Publio Scipioni ex multis diebus, quos in vita celeberrimos lætissimosque viderit, illum diem clarissimum fuisse, quum, Senatu dimisso, domum reductus ad vesperum est a Patribus conscriptis, a populi Romani sociis et Latinis, pridie quam excessit e vita : ut ex tam alto dignitatis gradu ad superos videatur potius, quam ad inferos pervenisse.

IV. 13. Neque enim assentior iis, qui hæc nuper disserere cœperunt, eum corporibus simul animos interire, atque omnia morte deleri. Plus apud me antiquorum auctoritas valet, vel nostrorum majorum, qui mortuis tam religiosa jura tribuerunt : quod non fecissent profecto, si nihil ad eos pertinere arbitrarentur : vel eorum, qui in hac terra fuerunt, magnamque Græciam, (quæ nunc quidem deleta est, tum florebat) institutis et præceptis suis erudierunt : vel ejus, qui Apollinis oraculo sapientissimus est judicatus : qui non tum hoc, tum illud, ut, plerique, sed idem dicebat semper, *Animos hominum esse divinos, iisque, quum e corpore excessissent, reditum in*

cælum patere ; optimoque et justissimo cuique expeditissimum. 14. Quod item Scipioni videbatur : qui quidem, quasi præsagiret, perpaucis ante mortem diebus, quum et Philus et Manilius adessent, et alii plures, tuque etiam, Scævola, mecum venisses, triduum disseruit de republica ; cujus disputationis fuit extremum fere de immortalitate animorum : quæ se in quiete per visum ex Africano audisse dicebat. Id si ita est, ut optimi cujusque animus in morte facillime evolet, tanquam e custodia vinculisque corporis ; cui censemur cursum ad Deos faciliorem fuisse, quam Scipioni ? Quocirca, mœrere hoc ejus eventum, vereor, ne invidi magis, quam amici sit. Sin autem illa veriora, ut idem interitus sit animorum et corporum, nec ullus sensus maneat : ut nihil boni est in morte, sic certe nihil mali. Sensu enim amisso fit idem, quasi natus non esset omnino : quem tamen esse natum et nos gaudemus, et hæc civitas, dum erit, lætabitur. 15. Quamobrem cum illo quidem, ut supra dixi, actum optime est ; mecum incommodius : quem fuerat æquius, ut prius introieram, sic prius exire de vita. Sed tamen recordatione nostræ amicitiae sic fruor, ut beate vixisse videar, quia cum Scipione vixerim : quocum mihi conjuncta cura de re publica et de privata fuit, quocum et domus et militia communis : et id, in quo est omnis vis amicitiae, voluntatum, studiorum, sententiarum summa consensio. Itaque non tam ista me sapientiae, quam modo Fannius commemoravit, fama delectat, falsa præsertim, quam quod amicitiae nostræ memoriam spero sempiternam fore. Idque mihi eo magis est cordi, quod ex omnibus sæculis vix tria aut quatuor nominantur paria amicorum : quo in genere sperare videor, Scipionis et Lælii amicitiam notam posteritati fore. 16. FANN. Istud quidem, Læli, ita necesse est. Sed, quoniam amicitiae mentionem fecisti, et sumus otiosi, pergratum mihi feceris, (spero item Scævolæ) si, quemadmodum soles, de ceteris rebus, quum ex te quærentur, sic de amicitia disputâris, quid sentias, qualem existimes, quæ præcepta des. SCÆV. Mihi vero pergratum erit : atque, id ipsum quum tecum agere conarer, Fannius antevertit. Quamobrem utrique nostrum gratum admodum feceris.

V. 17. LÆL. Ego vero non gravarer, si mihi ipso

confiderem. Nam et præclara res est, et sumus, ut dixit Fannius, otiosi. Sed quis ego sum? aut quæ in me est facultas? Doctorum est ista consuetudo, eaque Græcorum, ut iis ponatur, de quo disputent quamvis subito. Magnum opus est, egetque exercitatione non parva. Quamobrem quæ disputari de amicitia possunt, ab eis, censeo, petatis, qui ista profitentur. Ego vos hortari tantum possum, ut amicitiam omnibus rebus humanis anteponatis. Nihil est enim tam naturæ aptum, tam conveniens ad res vel secundas, vel adversas. 18. Sed hoc primum sentio, nisi in bonis amicitiam esse non posse: neque id ad vivum reseco, ut illi, qui hæc subtilius disserunt; fortasse vere, sed ad communem utilitatem parum. Negant enim, quenquam virum bonum esse, nisi sapientem. Sit ita sane. Sed eam sapientiam interpretantur, quam adhuc mortalis nemo est consecutus. Nos autem ea, quæ sunt in usu vitæque communi, non ea, quæ finguntur aut optantur, spectare debemus. Nunquam ego dicam, Caium Fabricium, Marcum Curium, Tiberium Coruncanium, quos sapientes nostri majores judicabant, ad istorum normam fuisse sapientes. Quare sibi habeant sapientiæ nomen, et invidiosum et obscurum: concedantque, ut hi boni viri fuerint. Ne id quidem facient. Negabunt, id, nisi sapienti, posse concedi. Agamus igitur *pingui Minerva*, ut aiunt. 19. Qui ita se gerunt, ita vivunt, ut eorum probetur fides, integritas, æquitas, liberalitas, nec sit in illis ulla cupiditas vel libido vel audacia, sintque magna constantia, ut ii fuerunt, modo quos nominavi: hos viros bonos, ut habiti sunt, sic etiam appellandos putemus; quia sequuntur, quantum homines possunt, naturam, optimam bene vivendi ducem. Sic enim mihi perspicere videor, ita natos esse nos, ut inter omnes esset societas quædam: major autem, ut quisque proxime accederet. Itaque cives potiores, quam peregrini; propinqui, quam alieni. Cum his enim amicitiam natura ipsa peperit: sed ea non satis habet firmitatis. Namque hoc præstat amicitia propinquitati, quod ex propinquitate benevolentia tolli potest, ex amicitia non potest. Sublata enim benevolentia, amicitia nomen tollitur, propinquitatis manet. 20. Quanta autem vis amicitia sit, ex hoc intelligi maxime potest: quod ex infinita

societate generis humani, quam conciliavit ipsa natura, ita contracta res est et adducta in angustum, ut omnis caritas aut inter duos aut inter paucos jungeretur.

VI. Est autem amicitia nihil aliud, nisi omnium divinarum humanarumque rerum, cum benevolentia et caritate, summa consensio : qua quidem haud scio, an, excepta sapientia, nihil melius homini sit a Diis immortalibus datum. Divitias alii præponunt, bonam alii valetudinem, alii potentiam, alii honores ; multi etiam voluptates. Belluarum hoc quidem extremum est : illa autem superiora caduca et incerta, posita non tam in nostris consiliis, quam in fortunæ temeritate. Qui autem in virtute summum bonum ponunt, præclare illi quidem : sed hæc ipsa Virtus amicitiam et gignit et continet : nec sine virtute amicitia esse ullo pacto potest. 21. Jam virtutem ex consuetudine vitæ sermonisque nostri interpretemur : nec eam, ut quidam docti, verborum magnificentia metiamur : virosque bonos eos, qui habentur, numeremus, Paullos, Catones, Gallos, Scipiones, Philos ; his communis vita contenta est : eos autem omittamus, qui omnino nusquam reperiuntur. Tales igitur inter viros amicitia tantas opportunitates habet, quantas vix queo dicere. 22. Principio, cui potest esse *vita vitalis*, ut ait Ennius, qui non in amici mutua benevolentia conquiescat ? Quid dulcius, quam habere, quicum omnia audeas sic loqui, ut tecum ? Quis esset tantus fructus in prosperis rebus, nisi haberes, qui illis æque, ac tu ipse, gauderet ? Adversas vero ferre difficile esset sine eo, qui illas etiam gravius, quam tu, ferret. Denique ceteræ res, quæ expetuntur, opportunæ sunt singulæ rebus fere singulis : divitiæ, ut utare : opes, ut colare : honores, ut laudare : voluptates, ut gaudeas : valetudo, ut dolore careas et muneribus fungare corporis ; amicitia res plurimas continet. Quoquo te verteris, præsto est : nullo loco excluditur : nunquam intempestiva nunquam molesta est. Itaque non aqua, non igni, ut aiunt, pluribus locis utimur, quam amicitia. Neque ego nunc de vulgari aut de mediocri, quæ tamen ipsa et delectat et prodèst, sed de vera et perfecta loquor, qualis eorum, qui pauci nominantur, fuit. Nam et secundas res splendidiore facit amicitia, et adversas partiens communicansque leviores.

VII. 23 Quumque plurimas et maximas commoditates amicitia contineat, tum illa nimirum præstat omnibus, quod bona spe præluceat in posterum, nec debilitari animos aut cadere patitur. Verum etiam amicum qui intuetur, tanquam exemplar aliquod intuetur sui. Quocirca et absentes adsunt, et egentes abundant, et imbecilles valent, et, quod difficilius dictu est, mortui vivunt: tantus eos honos, memoria, desiderium prosequitur amicorum. Ex quo illorum beata mors videtur: horum vita laudabilis. Quod si exemeris ex natura rerum benevolentiae conjunctionem, nec domus ulla nec urbs stare poterit; ne agri quidem cultus permanebit. Id si minus intelligitur, quanta vis amicitiae concordiaeque sit: ex dissensionibus atque discordiis percipi potest. Quæ enim domus tam stabilis, quæ tam firma civitas est, quæ non odiis atque dissidiis funditus possit everti? Ex quo, quantum boni sit in amicitia, judicari potest. 24. Agrigentinum quidem doctum quendam virum carminibus Græcis vaticinatum ferunt, quæ in rerum natura totoque mundo constarent, quæque moverentur, ea contrahere amicitiam, dissipare discordiam. Atque hoc quidem omnes mortales et intelligunt, et re probant. Itaque, si quando aliquod officium exstitit amici in periculis aut adeundis aut communicandis, quis est, qui id non maximis efferat laudibus? Qui clamores tota cavea nuper in hospitis et amici mei, Marci Pacuvii, nova fabula: quum, ignorante Rege, uter eorum esset Orestes, Pylades Orestem se esse diceret, ut pro illo necaretur; Orestes autem, ita ut erat, Orestem se esse perseveraret! Stantes plaudebant in re ficta: quid arbitramur in vera fuisse facturos? Facile indicabat ipsa natura vim suam: quum homines, quod facere ipsi non possent, id recte fieri in altero judicarent. Hactenus mihi videor, de amicitia quid sentirem, potuisse dicere. Siqua præterea sunt, (credo autem esse multa) ab iis, si videbitur, qui ista disputant, quæritote. 25. FANN. Nos autem a te potius: quanquam etiam ab istis sæpe quæsi, et audi, non invitus equidem: sed aliud quoddam expetimus filum orationis tuæ. SCÆV. Tum magis id diceres, Fanni, si nuper in hortis Scipionis, quum est de Republica disputatum, adfuisses. Qualis tum patronus

justitiæ fuit contra accuratam orationem Phili! FANN. Facile id quidem fuit, justitiam justissimo viro defendere. SCÆV. Quid amicitiam? Nonne facile ei, qui ob eam summa fide, constantia, justitiæque servatam, maximam gloriam ceperit?

VIII. 26. LÆL. Vim hoc quidem est afferre. Quid enim refert, qua me rogatione cogatis? Cogitis certe. Studiis enim generorum, præsertim in re bona, quum difficile est, tum ne æquum quidem, obsistere.

Sæpissime igitur mihi de amicitia coganti, maxime illud considerandum videri solet, num propter imbecillitatem atque inopiam desiderata sit amicitia: ut in dandis recipiendisque meritis, quod quisque minus per se ipse posset, id acciperet ab alio, vicissimque redderet: an esset hoc quidem proprium amicitia. Sed antiquior et pulchrior et magis a natura ipsa profecta alia causa. *Amor* enim, ex quo *amicitia* nominata, princeps est ad benevolentiam conjungendam. Nam utilitates quidem etiam ab iis percipiuntur sæpe, qui simulatione amicitia coluntur et observantur causa temporis. In amicitia autem nihil fictum, nihil simulatum; et, quidquid in ea est, id est verum et voluntarium. 27. Quapropter a natura mihi videtur potius, quam ab indigentia, orta amicitia, et applicatione magis animi cum quodam sensu amandi quam cogitatione, quantum illa res utilitatis esset habitura. Quod quidem quale sit, etiam in bestiis quibusdam animadverti potest: quæ ex se natos ita amant ad quoddam tempus, et ab eis ita amantur, ut facile earum sensus appareat. Quod in homine multo est evidentius. Primum ex ea caritate, quæ est inter natos et parentes; quæ dirimi, nisi detestabili scelere, non potest. Deinde, quum similis sensus existit amoris, si aliquem nacti sumus, cujus cum moribus et natura congruamus, quod in eo quasi lumen aliquod probitatis et virtutis perspicere videamur. 28. Nihil est enim amabilius virtute: nihil, quod magis alliciat ad diligendum: quippe quum, propter virtutem et probitatem, eos etiam, quos nunquam vidimus, quodam modo diligamus. Quis est, qui Caii Fabricii, Manii Curii non cum caritate aliqua et benevolentia memoriam usurpet, quos nunquam viderit? Quis autem est, qui Tarquinium Superbum, qui Spurium Cassium, Spurium Mælium non oderit? Cum

duobus ducibus de imperio in Italia decertatum, Pyrrho et Hannibale. Ab altero, propter probitatem ejus, non nimis alienos animos habemus; alterum, propter crudelitatem, semper hæc civitas oderit.

IX. 29. Quod si tanta vis probitatis est, ut eam vel in eis, quos nunquam vidimus, vel, quod majus est, in hoste etiam diligamus: quid mirum, si animi hominum moveantur, quum eorum, quibuscum usu conjuncti esse possunt, virtutem et bonitatem perspicere videantur? Quamquam confirmatur amor et beneficio accepto, et studio perspecto, et consuetudine adjuncta: quibus rebus ad illum primum motum animi et amoris adhibitis, admirabilis quædam exardescit benevolentiae magnitudo: quam si qui putant ab imbecillitate proficisci, ut sit, per quem quisque assequatur, quod desideret; humilem sane relinquunt, et minime generosum, ut ita dicam, ortum amicitiae, quam ex inopia atque indigentia natam volunt. Quod si ita esset; ut quisque minimum in se esse arbitraretur, ita ad amicitiam esset aptissimus. Quod longe secus est. 30. Ut enim quisque sibi plurimum confidit, et ut quisque maxime virtute et sapientia sic munitus est, ut nullo egeat, suaque omnia in se ipso posita judicet: ita in amicitiiis expetendis colendisque maxime excellit. Quid enim Africanus indigens mei? Minime hercle: ac ne ego quidem illius: sed ego admiratione quadam virtutis ejus, ille vicissim opinione fortasse nonnulla, quam de meis moribus habebat, me dilexit: auxit benevolentiam consuetudo. Sed quanquam utilitates multæ et magnæ consecutæ sunt, non sunt tamen ab earum spe causæ diligendi profectæ. 31. Ut enim benefici liberalesque sumus, non ut exigamus gratiam, (neque enim beneficium fœneramus,) sed natura propensi ad liberalitatem sumus; sic amicitiam non spe mercedis adducti, sed quod omnis ejus fructus in ipso amore inest, expetendam putamus. 32. At ii, qui pecudum ritu ad voluptatem omnia referunt, longe dissentiunt. Nec mirum. Nihil enim altum, nihil magnificum ac divinum suspicere possunt, qui suas omnes cogitationes abjecerunt in rem tam humilem tamque contemptam. Quamobrem hos quidem ab hoc sermone removeamus: ipsi autem intelligamus, natura gigni sensum diligendi et benevolentiae caritatem, facta significatione

probitatis : quam qui appetiverunt, applicant sese et propius admovent, ut et usu ejus, quem diligere cœperunt, fruantur, et moribus ; sintque pares in amore, et æquales ; propensioresque ad bene merendum, quam ad reposcendum. Atque hæc inter eos sit honesta certatio. Sic et utilitates ex amicitia maximæ capientur : et erit ejus ortus a natura, quam ab imbecillitate, et gravior et verior. Nam si utilitas amicitias conglutinaret, eadem commutata dissolveret. Sed quia natura mutari non potest, idcirco veræ amicitia sempiternæ sunt. Ortum quidem amicitia videntis, nisi quid ad hæc forte vultis. FANN. Tu vero perge, Læli. Pro hoc enim, qui minor est natu, meo jure respondeo. 33. SCÆV. Recte tu quidem. Quamobrem audiamus.

X. LÆL. Audite ergo, optimi viri, ea, quæ sæpissime inter me et Scipionem de amicitia disserebantur. Quamquam ille quidem nihil difficilius esse dicebat, quam amicitiam usque ad extremum vitæ permanere. Nam vel, ut non idem expediret [utrique], incidere sæpe ; vel, ut de republica non idem sentirent : mutari etiam mores hominum sæpe dicebat, alias adversis rebus, alias ætate ingravescente. Atque earum rerum exemplum ex similitudine capiebat ineuntis ætatis, quod summi puerorum amores sæpe una cum prætexta ponerentur. 34. Sin autem ad adolescentiam perduxissent ; dirimi tamen interdum contentione vel uxoriæ conditionis, vel commodi alicujus, quod idem adipisci uterque non posset. Quod si qui longius in amicitia provecti essent, tamen sæpe labefactari, si in honoris contentionem incidissent : pestem enim majorem esse nullam amicitia, quam in plerisque pecuniæ cupiditatem : in optimis quibusque honoris certamen et gloriæ : ex quo inimicitias maximas sæpe inter amicissimos exstistisse. 35. Magna enim dissidia, et plerumque justa nasci, quum aliquid ab amicis, quod rectum non esset, postularetur : ut aut libidinis ministri, aut adjutores essent ad injuriam. Quod qui recusarent, quamvis honeste id facerent, jus tamen amicitia deserere arguerentur ab iis, quibus obsequi nollent : illos autem, qui quidvis ab amico auderent postulare, postulatione ipsa profiteri, omnia se amici causa esse facturos. Eorum querela inveteratas non modo familiaritates extinguere solere, sed etiam odia

gigni sempiterna. Hæc ita multa, quasi fata, impendere amicitii, ut omnia subterfugere non modo sapientiæ, sed etiam felicitatis diceret sibi videri.

XI. 36. Quamobrem id primum videamus, si placet, quatenus amor in amicitia progredi debeat. Num, si Coriolanus habuit amicos, ferre contra patriam arma illi cum Coriolano debuere? Num Viscellinum amici, regnum appetentem, num Spurium Mælium debuerunt juvare? 37. Tiberium quidem Gracchum, rempublicam vexantem, a Quinto Tuberone æqualibusque amicis derelictum videbamus. At Caius Blossius, Cumanus, hospes familiæ vestræ, Scævola, quum ad me, qui aderam Lænati et Rupilio Consulibus in consilio, deprecatum venisset, hanc, ut sibi ignoscerem, causam afferebat, quod tanti Tiberium Gracchum fecisset, ut, quidquid ille vellet, sibi faciendum putaret. Tum ego, *Etiamne, si te in Capitolium faces ferre vellet?* “*Nunquam, inquit, voluisset id quidem. Sed, si voluisset, paruissem.*” Videtis, quam nefaria vox. Et hercle ita fecit, vel plus etiam, quam dixit. Non enim paruit ille Tiberii Gracchi temeritati, sed præfuit: nec se comitem illius furoris, sed ducem præbuit. Itaque hac amentia, quæstione nova perterritus, in Asiam profugit, ad hostes se contulit, pœnas reipublicæ graves justasque persolvit. Nulla est igitur excusatio peccati, si amici causa peccaveris. Nam, quum conciliatrix amicitiae virtutis opinio fuerit, difficile est, amicitiam manere, si a virtute defeceris. 38. Quod si rectum statuerimus, vel concedere amicis quidquid velint, vel impetrare ab iis quidquid velimus, perfecta quidem sapientia simus, si nihil habeat res vitii: sed loquimur de iis amicis, qui ante oculos sunt, quos vidimus, aut de quibus memoriam accepimus, aut quos novit vita communis. Ex hoc numero nobis exempla sumenda sunt: et eorum quidem maxime, qui ad sapientiam proxime accedunt. 39. Videmus Papum Æmilium Caio Luscino familiarem fuisse, (sic a patribus accepimus,) bis una Consules, et Collegas in Censura: tum et cum iis, et inter se, conjunctissimos fuisse Manium Curium et Tiberium Coruncanium, memorie proditum est. Igitur ne suspicari quidem possumus, quenquam horum ab amico quippiam contendisse, quod contra fidem, contra jusjurandum, contra rempublicam

impendere
scientiæ, sed

s, si placet,
Num, si
m arma illi
nici, regnum
unt juvare ?
n vexantem,
dictum vide-
familie
Lanati et
isset, hanc,
ti Tiberium
faciendum
olium faces
id quidem.
nefaria vox.
xit. Non
d præfuit :
tit. Itaque
siam profu-
ves justas-
ati, si amici
k amicitie
anere, si a
erimus, vel
are ab iis
simus, si
micis, qui
memoriam
x hoc nu-
m quidem
39. Vi-
em fuisse,
et Collegas
ntissimos
m, memo-
possumus,
isse, quod
npublicam

esset. Nam hoc quidem in talibus viris quid attinet dicere, si contendisset, impetratum non fuisse; quum illi sanctissimi viri fuerint, æque autem nefas sit, tale aliquid et facere rogatum, et rogare? At vero Tiberium Gracchum sequebantur Caius Carbo, Caius Cato, et minime tum quidem Caius frater, nunc idem acerrimus.

XII. 40. Hæc igitur lex in amicitia sancitur, ut neque rogemus res turpes, nec faciamus rogati. Turpis enim excusatio est et minime accipienda, quum in ceteris peccatis, tum si quis contra rempublicam se amici causa fecisse fateatur. Etenim eo loco, Fanni et Scævola, locati sumus, ut nos longe prospicere oporteat futuros casus reipublicæ. Deflexit enim jam aliquantulum de spatio curriculoque consuetudo majorum. Tiberius Gracchus regnum occupare conatus est; vel regnavit is quidem paucos menses. 41. Num quid simile populus Romanus audierat aut viderat? Hunc etiam post mortem secuti amici et propinqui, quid in Publium Scipionem effecerint, sine lacrimis non queo dicere. Nam Carbonem quoque modo potuimus, propter recentem pœnam Tiberii Gracchi, sustinimus. De Caii Gracchi autem Tribunatu quid expectem, non libet augurari. Serpit deinde res: quæ proclivius ad perniciem, quum semel cœpit, labitur. Videtis, in tabella jam ante quanta sit facta labe, primo Gabinia lege, bienno autem post, Cassia. Videre jam videor populum a Senatu disjunctum, multitudinisque arbitrio res maximas agi. Plures enim discent, quemadmodum hæc fiant, quam quemadmodum his resistatur. 42. Quorsum hæc? Quia sine sociis nemo quidquam tale conatur. Præcipiendum est igitur bonis, ut, si in ejusmodi amicitias ignari casu aliquo inciderint, ne existiment, ita se alligatos, ut ab amicis in re publica peccantibus non discedant: improbis autem pœna statuenda est: nec vero minor iis, qui sequuti erunt alterum, quam iis, qui ipsi fuerint impietatis duces. Quis clarior in Græcia Themistocle? quis potentior? Qui quum Imperator bello Persico servitute Græciam liberasset, propterque invidiam in exsilium missus esset, ingrata patriæ injuriam non tulit, quam ferre debuit. Fecit idem, quod xx annis ante apud nos fecerat Coriolanus. His adjutor contra patriam inventus est nemo. Itaque mortem sibi uterque conscivit. 43. Quare talis improbo-

rum consensio non modo excusatione amicitiae tegenda non est, sed potius omni supplicio vindicanda: ut ne quis sibi concessum putet, amicum, vel bellum patriae inferentem, sequi. Quod quidem, ut res cœpit ire, haud scio, an aliquando futurum sit. Mihi autem non minori curæ est, qualis respublica post mortem meam futura sit, quam qualis hodie sit.

XIII. 44. Hæc igitur prima lex amicitiae sanciat, ut ab amicis honesta petamus, amicorum causa honesta faciamus: ne exspectemus quidem, dum rogemur: studium semper adsit, cunctatio absit: consilium vero dare gaudeamus libere: plurimum in amicitia amicorum bene suadentium valeat auctoritas: eaque et adhibeatur admonendum non modo aperte, sed etiam acriter, si res postulabit, et adhibita pareatur.

45. Nam quibusdam, quos audio sapientes habitos in Græcia, placuisse opinor mirabilia quædam. Sed nihil est, quod illi non persequantur suis argutiis argutius: partim fugiendas esse nimias amicitias, ne necesse sit unum sollicitum esse pro pluribus: satis superque esse suarum cuique rerum, alienis nimis implicari molestum esse: commodissimum esse, quam laxissimas habenas habere amicitiae; quas vel adducas, quum velis, vel remittas. Caput enim esse ad beate vivendum securitatem; qua frui non possit animus, si tanquam parturiant unus pro pluribus. 46. Alios autem dicere aiunt multo etiam inhumanius, (quem locum breviter perstrinxi paullo ante:) præsidii adjumentique causa, non benevolentiae neque caritatis, amicitias esse expetendas. Itaque ut quisque minimum firmitatis habeat minimumque virium, ita amicitias appetere maxime. Ex eo fieri, ut mulierculæ magis amicitiarum præsidia quærant, quam viri: et inopes, quam opulenti: et calamitosi, quam beati. 47. O præclaram sapientiam! Solem enim e mundo tollere videntur, qui amicitiam e vita tollunt: qua a Diis immortalibus nihil melius habemus, nihil jucundius. Quæ est enim ista securitas? Specie quidem, blanda, sed reapse multis locis repudianda. Neque enim est consentaneum, ullam honestam rem actionemve, ne sollicitus sis, aut non suscipere aut susceptam deponere. Quod si curam fugimus, virtus fugienda est; quæ necesse est cum aliqua cura res sibi contrarias aspernetur atque oderit; ut bonitas malitiam,

temperantia libidinem, ignaviam fortitudo. Itaque videas rebus injustis justos maxime dolere, imbellibus fortes, flagitiosis modestos. Ergo hoc proprium est animi bene constituti, et lætari bonis rebus, et dolere contrariis. 48. Quamobrem si cadit in sapientem animi dolor; (qui profecto cadit, nisi ex ejus animo extirpatam humanitatem arbitramur,) quæ causa est, cur amicitiam funditus tollamus e vita, ne aliquas propter eam suscipiamus molestias? Quid enim interest, motu animi sublato, non dico inter hominem et pecudem, sed inter hominem et saxum, aut truncum, aut quidvis generis ejusdem? Neque enim sunt isti audiendi, qui virtutem duram et quasi ferream quandam esse volunt: quæ quidem est, quum multis in rebus, tum in amicitia, tenera atque tractabilis: ut et bonis amici quasi diffundantur, et incommodis contrahantur. Quamobrem angor iste, qui pro amico sæpe capiundus est, non tantum valet, ut tollat e vita amicitiam; non plus, quam ut virtutes, quia nonnullas curas et molestias afferunt, repudientur. X

XIV. Quum autem contrahat amicitiam, ut supra dixi, si qua significatio virtutis eluceat, ad quam se similis animus applicet et adjungat: id quum contingit, amor exoritur necesse est. 49. Quid enim tam absurdum, quam delectari multis inanibus rebus, ut honore, ut gloria, ut ædificio, ut vestitu cultuque corporis, animo autem virtute prædito, eo, qui vel amare, vel, ut ita dicam, redamare possit, non admodum delectari? Nihil est enim remuneratione benevolentiae, nihil vicissitudine studiorum officiorumque jucundius. 50. Quod si etiam illud addimus, quod recte addi potest, nihil esse, quod ad se rem ullam tam alliciat et tam attrahat, quam ad amicitiam similitudo: concedetur profecto verum esse, ut bonos boni diligant adsciscantque sibi, quasi propinquitate conjunctos atque natura. Nihil est enim appetentius similitum sui, nihil rapacius, quam natura. Quamobrem hoc quidem, Fanni et Scævola, constat, ut opinor, bonis inter bonos quasi necessariam benevolentiam esse; qui est amicitiae fons a natura constitutus. Sed eadem bonitas etiam ad multitudinem pertinet. Non est enim inhumana virtus, neque immanis, neque superba: quæ etiam populos universos tueri, eisque optime consulere soleat: quod non faceret

profecto, si a caritate, vulgi abhorreret. 51. Atque etiam mihi quidem videntur, qui utilitatis causa fingunt amicitias, amabilissimum nodum amicitiae tollere. Non enim tam utilitas parta per amicum, quam amici amor ipse delectat : tumque illud fit, quod ab amico est profectum, jucundum, si cum studio est profectum : tantumque abest, ut amicitiae propter indigentiam colantur, ut ii, qui opibus et copiis, maximeque virtute praediti, in qua plurimum est praesidii, minime alterius indigeant, liberalissimi sint et beneficentissimi. Atque haud scio, an ne opus sit quidem, nihil unquam omnino deesse amicis. Ubi enim studia nostra viguissent, si nunquam consilio, nunquam opera nostra, nec domi nec militiae, Scipio eguisset ? Non igitur utilitatem amicitia, sed utilitas amicitiam consecuta est.

XV. 52. Non ergo erunt homines deliciis diffuentes audiendi, si quando de amicitia, quam nec usu nec ratione habent cognitam, disputabunt. Nam quis est, pro Deum fidem atque hominum ! qui velit, ut neque diligat quenquam, nec ipse ab ullo diligatur, circumfluere omnibus copiis atque in omnium rerum abundantia vivere ? Hæc est enim tyrannorum vita ; in qua nimirum nulla fides, nulla caritas, nulla stabilis benevolentiae potest esse fiducia : omnia semper suspecta atque sollicita : nullus locus amicitiae. 53. Quis enim aut eum diligat, quem metuit ; aut eum, a quo se metui putat ? Coluntur tamen simulatione duntaxat ad tempus. Quod si forte, ut fit plerumque, ceciderint ; tum intelligitur, quam fuerint inopes amicorum. Quod Tarquinius dixisse ferunt, exsulantem se intellexisse, quos fidos amicos habuisset, quos infidos, quum jam neutris gratiam referre posset. 54. Quanquam miror, illa superbia et importunitate si quenquam habere potuit. Atque ut hujus, quem dixi, mores veros amicos parare non potuere : sic multorum opes præpotentium excludunt amicitias fideles. Non enim solum ipsa fortuna cæca est, sed eos etiam plerumque efficit cæcos, quos complexa est. Itaque efferuntur illi fere fastidio et contumacia : neque quidquam insipiente fortunato intolerabilius fieri potest. Atque hoc quidem videre licet, eos, qui antea commodis fuerunt moribus, imperio, potestate, prosperis rebus immutari, spernique ab his veteres amicitias, indulgeri novis. 55. Quid au-

Atque etiam
nt amicitias,
n enim tam
se delectat :
jucundum,
t, ut amici-
us et copiis,
est præsidii,
beneficentis-
n, nihil un-
dia nostra
era nostra,
gitur utilita-
est.

diffuentes
nec ratione
pro Deum
aligat quen-
e omnibus
re ? Hæc
nulla fides,
otest esse
ita : nullus
igat, quem
oluntur ta-
si forte, ut
am fuerint
terunt, ex-
tisset, quos
osset. x 54.
e si quen-
lix, mores
orum opes
Non enim
plerumque
eruntur illi
insipiente
oc quidem
moribus,
spernique
Quid au-

tem stultius, quam, quum plurimum copiis, facultatibus, opibus possint, cetera parare, quæ parantur pecunia, equos, famulos, vestem egregiam, vasa pretiosa : amicos non parare, optimam et pulcherrimam vitæ, ut ita dicam, supellectilem ? Etenim cetera quum parant, cui parent, nesciunt, nec cujus causa laborent :—ejus est enim istorum quidque, qui vincit viribus :—amicitiarum sua cuique permanet stabilis et certa possessio : ut, etiam si illa maneant, quæ sunt quasi dona fortunæ, tamen vita inculta et deserta ab amicis non possit esse jucunda. Sed hæc hactenus.

XVI. 56. Constituendi sunt autem, qui sint in amicitia fines et quasi termini diligendi. De quibus tres video sententias ferri ; quarum nullam probo : unam, ut eodem modo erga amicos affecti simus, quo erga nosmetipsos ; alteram, ut nostra in amicos benevolentia illorum erga nos benevolentia pariter æqualiterque respondeat : tertiam, ut, quanti quisque se ipse facit, tanti fiat ab amicis. Harum trium sententiarum nulli prorsus assentior. Nec enim illa *prima* vera est, ut, quemadmodum in se quisque, sic in amicum sit animatus. 57. Quam multa enim, quæ nostra causa nunquam faceremus, facimus causa amicorum ? precari ab indigno, supplicare ; tum acerbius in aliquem invehi, insectarique vehementius : quæ in nostris rebus non satis honeste, in amicorum fiunt honestissime : multæque res sunt, in quibus de suis commodis viri boni multa detrahunt detrahique patiuntur, ut iis amici potius, quam ipsi, fruantur. 58. *Alter*a sententia est, quæ definit amicitiam paribus officiis ac voluntatibus. Hoc quidem est [nimis] exigue et exiliter ad calculos vocare amicitiam, ut par sit ratio acceptorum et datorum. x Ditiorem mihi et affluentior videtur esse vera amicitia : nec observare restricte, ne plus reddat, quam acceperit. Neque enim verendum est, ne quid excidat, aut ne quid in terram defluat, aut ne plus æquo [quid] in amicitiam congeratur. 59. *Tertius* vero ille finis deterrimus, ut, quanti quisque se ipse facit, tanti fiat ab amicis. Sæpe enim in quibusdam aut animus abjectior est, aut spes amplificandæ fortunæ fractior. Non est igitur amici, talem esse in eum, qualis ille in se est : sed potius eniti et efficere, ut amici jacentem animum excitet, inducatque spem cogita-

tionemque meliorem. Alius igitur finis veræ amicitiae constituendus est, si prius, quid maxime reprehendere Scipio solitus sit, dixerō. Negabat, ullam vocem inimiciorem amicitiae potuisse reperiri, quam ejus, qui dixisset, Ita amare oportere, ut si aliquando esset osurus: nec vero se adduci posse, ut hoc, quemadmodum putaretur, a Biante esse dictum crederet, qui sapiens habitus esset unus e septem: [sed] impuri cujusdam, aut ambitiosi aut omnia ad suam potentiam revocantis esse sententiam. Quoniam enim modo quisquam amicus esse poterit, cui se putabit inimicum esse posse? Quin etiam necesse erit cupere et optare, ut quam sæpiissime peccet amicus, quo plures det sibi tanquam ansas ad reprehendendum: rursum autem recte factis commodisque amicorum necesse erit angere, dolere, invidere. 60. Quare hoc quidem præceptum, cujuscunque est, ad tollendam amicitiam valet. Illud potius præcipiendum fuit, ut eam diligentiam adhiberemus in amicitiiis comparandis, ut nequando amare inciperemus eum, quem aliquando odisse possemus. Quin etiam si minus felices in deligendo fuissimus, ferendum id Scipio potius, quam inimicitiarum tempus cogitandum, putabat.

XVII. 61. His igitur finibus utendum arbitror, ut, quum emendati mores amicorum sint, tum sit inter eos omnium rerum, consiliorum, voluntatum, sine ulla exceptione communitas: ut, etiam si qua fortuna acciderit, ut minus justæ amicorum voluntates adjuvandæ sint, in quibus eorum aut caput agatur aut fama, declinandum sit de via, modo ne summa turpitudine sequatur. Est enim, quatenus amicitiae dari venia possit. Nec vero negligenda est fama: nec mediocre telum ad res gerendas existimare oportet benevolentiam civium; quam blanditiis et assentando colligere turpe est: virtus, quam sequitur caritas, minime repudianda est.

62. Sed sæpe (etenim redeo ad Scipionem, cujus omnis sermo erat de amicitia) querebatur, quod omnibus in rebus homines diligentiores essent: ut capras et oves quot quisque haberet, dicere posset: amicos quot haberet, non posset dicere; et in illis quidem parandis adhibere curam, in amicis eligendis negligentes esse; nec habere quasi signa quædam et notas, quibus eos, qui ad

amicitiam essent idonei, judicarent. Sunt igitur firmi et stabiles et constantes eligendi; cujus generis est magna penuria: et judicare difficile est sane, nisi expertum. Experiendum est autem in ipsa amicitia. Ita præcurrit amicitia judicium, tollitque experiendi potestatem. 63. Est igitur prudentis, sustinere, ut currum, sic impetum benevolentiae: quo utamur, quasi equis tentatis, sic amicitii, aliqua parte periclitatis moribus amicorum. Quidam sæpe in parva pecunia perspiciuntur, quam sint leves: quidam, quos parva movere non potuit, cognoscuntur in magna. Sin vero erunt aliqui reperti, qui, pecuniam præferre amicitiae, sordidum existiment: ubi eos inveniemus, qui honores, magistratus, imperia, potestates, opes amicitiae non anteponant? ut, quum ex altera parte proposita hæc sint, ex altera jus amicitiae, non multo illa malint? Imbecilla est enim natura ad contemnendam potentiam; quam etiam si neglecta amicitia consecuti sunt, obscuratum iri arbitrantur, quia non sine magna causa sit neglecta amicitia. 64. Itaque veræ amicitiae difficillime reperiuntur in iis, qui in honoribus reque publica versantur. Ubi enim istum invenias, qui honorem amici anteponat suo? Quid? hæc ut omittam, quam graves, quam difficiles plerisque videntur calamitatum societates! ad quas non est facile inventu qui descendat: quanquam Ennius recte:

Amicus certus in re incerta cernitur:

tamen hæc duo levitatis et infirmitatis plerosque convincunt; aut si in bonis rebus contemnunt, aut in malis deserunt.

XVIII. Qui igitur utraque in re gravem, constantem, stabilem se in amicitia præstiterit, hunc ex maxime raro hominum genere judicare debemus, et pæne divino.

65. Firmamentum autem stabilitatis constantiaeque ejus, quam in amicitia quærimus, fides est. Nihil enim stabile est, quod infidum est. Simplicem præterea, et communem, et consentientem, qui rebus iisdem moveatur, eligi par est: quæ omnia pertinent ad fidelitatem. Neque enim fidum potest esse multiplex ingenium et tortuosum. Neque vero, qui non iisdem rebus movetur, et natura consentit, fidus aut stabilis potest esse. Addendum eodem est, ut ne criminibus, aut inferendis delec-

tetur, aut credat oblati: quæ omnia pertinent ad eam, quam jamdudum tracto, constantiam. Ita fit verum illud, quod initio dixi, amicitiam, nisi inter bonos, esse non posse. Est enim boni viri, quem eundem sapientem licet dicere, hæc duo tenere in amicitia: primum, ne quid fictum sit, neve simulatum: aperte enim vel odisse, magis ingenui est, quam fronte occultare sententiam. Deinde, non solum ab aliquo allatas criminationes repellere, sed ne ipsum quidem esse suspiciosum, semper aliquid existimantem ab amico esse violatum. 66. Accedat huc suavitas quædam oportet sermonum atque morum, haudquaquam mediocre condimentum amicitiae. Tristitia autem et in omni re severitas, habet illa quidem gravitatem: sed amicitia remissior esse debet et liberior et dulcior et ad omnem comitatem facilitatemque proclivior.

XIX. 67. Exsistit autem hoc loco quædam quæstio subdifficilis: num quando amici novi, digni amicitia, veteribus sint anteponendi, ut equis vetulis teneros antepondere solemus. Indigna homine dubitatio. Non enim amicitiarum debent esse, sicut aliarum rerum, satietates. Veterrimæ quæque, ut ea vina, quæ vetustatem ferunt, esse debent suavissimæ: verumque illud est, quod dicitur, *multos modios salis simul edendos esse*, ut amicitiae munus expletum sit. 68. Novitates autem, si spem afferunt, ut, tanquam in herbis non fallacibus, fructus appareat, non sunt illæ quidem repudiandæ: vetustas tamen suo loco conservanda est. Maxima est enim vis vetustatis et consuetudinis. Quin ipso equo, cujus modo mentionem feci, si nulla res impediat, nemo est, qui non eo, quo consuevit, libentius utatur, quam intractato et novo: nec modo in hoc, quod est animal, sed in iis etiam, quæ sunt inanimata, consuetudo valet: quum locis ipsis delectemur, montuosos etiam et silvestribus, in quibus diutius commorati sumus. 69. Sed maximum est in amicitia, superiorem parem esse inferiori. Sæpe enim excellentiæ quædam sunt: qualis erat Scipionis in nostro, ut ita dicam, grege. Nunquam se ille Philo, nunquam Rupilio, nunquam Mummio anteposuit, nunquam inferioris ordinis amicis. Quintum vero Maximum fratrem, egregium virum, omnino sibi nequaquam parem, quod is anteibat ætate, tanquam superiorem colebat, suosque omnes per

inent ad eam,
Ita fit verum
er bonos, esse
eundem sapi-
tia : primum,
erte enim vel
re sententiam.
ationes repel-
n, semper ali-
66. Accedat
utque morum,
citiae. Tristi-
quidem gravi-
berior et dul-
proclivior.
dam quæstio
amicitia, ve-
eneros ante-
. Non enim
m, satietates.
tatem ferunt,
t, quod dici-
ut amicitiae
si spem affe-
fructus ap-
tustas tamen
vis vetustatis
modo mentio-
non eo, quo
t novo : nec
m, quæ sunt
delectemur,
tius commo-
itia, superi-
entiae quæ-
t ita dicam,
upilio, nun-
oris ordinis
t, egregium
is anteibat
omnes per

se esse ampliores volebat. 70. Quod faciendum imitan-
dumque est omnibus : ut, si quam præstantiam virtutis,
ingenii, fortunæ consecuti sunt, impertiant ea suis, com-
municentque cum proximis : ut, si parentibus nati sint
humilibus, si propinquos habeant imbecilliores vel animo
vel fortuna, eorum augeant opes, eisque honori sint et
dignitati : ut in Fabulis, qui aliquamdiu propter ignora-
tionem stirpis et generis in famulatu fuerint, quum
cogniti sunt, et aut Deorum aut Regum filii inventi,
retinent tamen caritatem in pastores, quos patres multos
annos esse duxerunt. Quod multo profecto magis in
veris patribus certisque faciendum. Fructus enim in-
genii et virtutis omnisque præstantiæ tum maximus
capitur, quum in proximum quemque confertur.

XX. 71. Ut igitur ii, qui sunt in amicitiae conjunc-
tionisque necessitudine superiores, exæquare se cum in-
ferioribus debent : sic inferiores non dolere, se a suis aut
ingenio aut fortuna aut dignitate superari. Quorum
plerique aut queruntur semper aliquid, aut etiam expro-
brant : eoque magis, si habere se putant, quod officiose
et amice et cum labore aliquo suo factum queant dicere.
Odiosum sane genus hominum, officia exprobrantium :
quæ meminisse debet is, in quem collata sunt, non com-
memorare, qui contulit. 72. Quamobrem ut ii, qui su-
periores sunt, submittere se debent in amicitia : sic quo-
dam modo inferiores extollere. Sunt enim quidam, qui
molestas amicitias faciunt, quum ipsi se contemni putant ;
quod non fere contingit, nisi iis, qui etiam contemnendos
se arbitrantur ; qui hac opinione non modo verbis, sed
etiam opere levandi sunt. 73. Tantum autem cuique
tribuendum, primum, quantum ipse efficere possis ;
deinde etiam, quantum ille, quem diligas atque adjuves,
sustinere. Non enim tu possis, quantumvis excellas,
omnes tuos ad honores amplissimos perducere : ut Scipio
Publium Rupilium potuit Consulem efficere ; fratrem
ejus Lucium non potuit. Quod si etiam possis quidvis
deferre ad alterum, videndum est tamen, quid ille possit
sustinere. 74. Omnino amicitiae, corroboratis jam con-
firmatisque et ingeniis et ætatibus, judicandæ sunt : nec, *et non*
si qui ineunte ætate venandi aut pilæ studiosi fuerint,
eos habere necessarios oportet, quos tum eodem studio

præditos dilexerunt. Isto enim modo nutrices et pædagogi jure vetustatis plurimum benevolentiae postulabunt; qui negligendi quidem non sunt, sed alio quodam modo colendi. Aliter amicitiae stabiles permanere non possunt. Disparēs enim mores, disparia studia sequuntur, quorum dissimilitudo dissociat amicitias: nec ob aliam causam ullam boni improbis, improbi bonis amici esse non possunt, nisi quod tanta est inter eos, quanta maxima potest esse, morum studiorumque distantia. 75. Recte etiam præcipi potest in amicitiiis, ne intemperata quædam benevolentia, quod persæpe fit, impediat magnas utilitates amicorum. Nec enim, ut ad Fabulas redeam, Trojam Neoptolemus capere potuisset, si Lycomedem, apud quem erat educatus, multis cum lacrimis iter suum impediētem, audire voluisset. Et sæpe incidunt magnæ res, ut discedendum sit ab amicis: quas qui impedire vult, quod desiderium non facile ferat, is et infirmus est mollisque natura, et ob eam ipsam causam in amicitia parum justus. 76. Atque in omni re considerandum est, et quid postules ab amico, et quid patiari a te impetrari.

XXI. Est etiam quasi quædam calamitas in amicitiiis dimittendis nonnunquam necessaria: jam enim a sapientium familiaritatibus ad vulgares amicitias oratio nostra delabitur. Erumpunt sæpe vitia amicorum quum in ipsos amicos, tum in alienos; quorum tamen ad amicos redundet infamia. Tales igitur amicitiae sunt remissione usus eluendæ et, ut Catonem dicere audiui, dissuendæ magis, quam discindendæ. Nisi quædam admodum intolerabilis injuria exarserit, ut neque rectum neque honestum sit neque fieri possit, ut non statim alienatio disjunctioque faciendā sit. 77. Sin autem morum aut studiorum commutatio quædam, ut fieri solet, facta erit, aut in reipublicæ partibus dissensio intercesserit (loquor enim jam, ut paullo ante dixi, non de sapientium, sed de communibus amicitiiis) cavendum erit, ne non solum amicitiae depositæ, sed inimicitiae etiam susceptæ videantur. Nihil enim turpius, quam cum eo bellum gerere, quicum familiariter vixeris. Ab amicitia Quinti Pompeii meo nomine se removerat, ut scitis, Scipio: propter dissensionem autem, quæ erat in republica, alienatus est a collega nostro Metello. Utrumque egit graviter, auctori-

tate, et offensione animi non acerba. 78. Quamobrem primum danda opera est, ne quæ amicorum discidia fiant : sin tale aliquid evenierit, ut extinctæ potius amicitia, quam oppressæ esse videantur. Cavendum vero, ne etiam in graves inimicitias convertant se amicitia : ex quibus jurgia, maledicta, contumelia gignuntur. Quæ tamen si tolerabiles erunt, ferendæ sunt : et hic honos veteri amicitia tribuendus est, ut is in culpa sit, qui faciat, non qui patiatur injuriam. Omnino omnium horum vitiorum atque incommodorum una cautio est atque una provisio, ut ne nimis cito diligere incipiamus, neve non dignos. 79. Digni autem sunt amicitia, quibus in ipsis inest causa, cur diligantur. Rarum genus, (et quidem omnia præclara rara) nec quidquam difficilius, quam reperire, quod sit omni ex parte in suo genere perfectum. Sed plerique neque in rebus humanis quidquam bonum norunt, nisi quod fructuosum sit : et amicos, tanquam pecudes, eos potissimum diligunt, ex quibus sperant se maximum fructum esse capturos. 80. Ita pulcherrima illa et maxime naturali carent amicitia, per se et propter se expetenda : nec ipsi sibi exemplo sunt, hæc vis amicitia qualis et quanta sit. Ipse enim se quisque diligit, non ut aliquam a se ipse mercedem exigat caritatis suæ, sed quod per se sibi quisque carus est. Quod nisi idem in amicitiam transferatur, verus amicus nunquam reperietur. Est enim is quidem tanquam alter idem. 81. Quod si hoc apparet in bestiis, volucribus, nantibus, agrestibus, cicuribus, feris, primum ut se ipsæ diligant : (id enim pariter cum omni animante nascitur :) deinde, ut requirant atque appetant, ad quas se applicent, ejusdem generis animantes ; idque faciunt cum desiderio et cum quadam similitudine amoris humani : quanto id magis in homine fit natura, qui et se ipse diligit, et alterum anquirat, cujus animum ita cum suo misceat, ut efficiat pæne unum ex duobus ?

XXII. 82. Sed plerique perverse, ne dicam impudenter, amicum habere talem volunt, quales ipsi esse non possunt : quæque ipsi non tribuunt amicis, hæc ab iis desiderant. Par est autem, primum ipsum esse virum bonum, tum alterum similem sui quærere. In talibus ea, quam jamdudum tractamus, stabilitas amicitia, con-

firmari potest : quum homines benevolentia conjuncti, primum cupiditatibus iis, quibus ceteri serviunt, imperabunt, deinde æquitate justitiaque gaudebunt, omniaque alter pro altero suscipiet, neque quidquam unquam nisi honestum et rectum alter ab altero postulabit : neque solum [se] colent inter se ac diligenter, sed etiam verebuntur. Nam maximum ornamentum amicitiae tollit, qui ex ea tollit verecundiam. 83. Itaque in iis perniciosus est error, qui existimant, libidinum peccatorumque omnium patere in amicitia licentiam. Virtutum amicitia adiutrix a natura data est, non vitiorum comes : ut, quoniam solitaria non posset virtus ad ea, quæ summa sunt, pervenire, conjuncta et consociata cum altera perveniret : quæ si quos inter societas aut est, aut fuit, aut futura est, eorum est habendus ad summum naturæ bonum optimus beatissimusque comitatus. 84. Hæc est, inquam, societas, in qua omnia insunt, quæ putant homines expetenda, honestas, gloria, tranquillitas animi, atque jucunditas : ut, quum hæc adsint, beata vita sit, et sine his esse non possit. Quod quum optimum maximumque sit, si id volumus adipisci, virtuti opera danda est : sine qua neque amicitiam, neque ullam rem expetendam consequi possumus. Ea vero neglecta, qui se amicos habere arbitrantur, tum se denique errasse sentiunt, quum eos gravis aliquis casus experiri cogit. 85. Quocirca, (dicendum est enim sæpius,) quum judicaveris, diligere oportet : non, quum dilexeris, judicare. Sed quum multis in rebus negligentia plectimur, tum maxime in amicis et deligendis et colendis. Præposteris enim utimur consiliis, et acta agimus, quod vetamur veteri proverbio. Nam implicati ultro et citro, vel usu diuturno, vel etiam officiis, repente in medio cursu amicitias, exorta aliqua offensione, disrumpimus.

XXIII. 86. Quo etiam magis vituperanda est rei maxime necessariæ tanta incuria. Una est enim amicitia in rebus humanis, de cujus utilitate omnes uno ore consentiunt. Quanquam a multis ipsa virtus contemnitur, et venditatio quædam atque ostentatio esse dicitur. Multi divitias despiciunt, quos parvo contentos tenuis victus cultusque delectat : honores vero, quorum cupiditate quidam inflammantur, quam multi ita contemnunt,

amicitia conjuncti,
viunt, impera-
nt, omniaque
unquam nisi
ulabit : neque
tiam verebun-
iæ tollit, qui
is perniciosus
orumque om-
tum amicitia
comes : ut,
quæ summa
m altera per-
aut fuit, aut
num naturæ
84. Hæc est,
quæ putant
illitas animi,
a vita sit, et
mum maxi-
opera danda
rem expe-
ecta, qui se
rasse senti-
cogit. 85.
judicaveris,
care. Sed
um maxime
steris enim
mur veteri
diurno,
icitias, ex-

a est rei
m amicitia
o ore con-
temnunt,
e dicitur.
tos tenuis
m cupidi-
temnunt,

ut nihil inanius, nihil levius esse existiment. Itemque cetera, quæ quibusdam admirabilia videntur, permulti sunt, qui pro nihilo putent. De amicitia omnes ad unum idem sentiunt, et ii, qui ad rempublicam se contulerunt, et ii, qui rerum cognitione doctrinaque delectantur, et ii, qui suum negotium gerunt otiosi : postremo ii, qui se totos tradiderunt voluptatibus, sine amicitia vitam esse nullam sentiunt, si modo velint aliqua ex parte liberallyter vivere. 87. Serpit enim, nescio quomodo, per omnium vitas amicitia, nec ullam ætatis degendæ rationem patitur esse expertem sui. Quin etiam si quis ea asperitate est et immanitate naturæ, congressus ut hominum fugiat atque oderit, qualem fuisse Athenis Timonem nescio quem accepimus : tamen is pati non possit, ut non anquirat aliquem, apud quem evomat virus acerbitalis suæ. Atque hoc maxime judicaretur, si quid tale posset contingere, ut aliquis nos Deus ex hac hominum frequentia tolleret et in solitudine uspiam collocaret, atque ibi suppeditans omnium rerum, quas natura desiderat, abundantiam et copiam, hominis omnino adspiciendi potestatem eriperet. 88. Quis tam esset ferreus, qui eam vitam ferre posset, cuique non auferret fructum voluptatum omnium solitudo ? Verum ergo illud est, quod a Tarentino Archyta, ut opinor, dici solitum, nostros senes commemorare audivi, ab aliis senibus auditum : Si quis in cælum adscendisset, naturamque mundi et pulchritudinem siderum perspexisset, insuavem illam admirationem ei fore ; quæ jucundissima fuisset, si aliquem, cui narraret, habuisset. Sic natura solitarium nihil amat, semperque ad aliquod tanquam adminiculum annititur : quod in amicissimo quoque dulcissimum est.

XXIV. Sed quum tot signis eadem natura declaret, quid velit, anquirat, ac desideret ; obsurdescimus tamen nescio quomodo ; nec ea, quæ ab ea monemur, audimus. Est enim varius et multiplex usus amicitia, multæque causæ suspicionum offensionumque dantur : quas tum evitare, tum elevare, tum ferre, sapientis est.

Una illa sublevanda offensio est, ut et veritas in amicitia et fides retineatur. Nam et monendi amici sæpe sunt, et objurgandi ; et hæc accipienda amice, quum benevole fiunt. 89. Sed, nescio quomodo, verum est, quod in Andria familiaris meus dicit :

Obsequium amicos, veritas odium parit.

Molesta veritas, si quidem ex ea nascitur odium; quod est venenum amicitiae: sed obsequium multo molestius, quod, peccatis indulgens, praecipitem amicum ferri sinit. Maxima autem culpa in eo est, qui et veritatem aspernatur, et in fraudem obsequio impellitur. ¶ Omni igitur hac in re habenda ratio et diligentia est: primum, ut monitio acerbitate, deinde objurgatio contumelia careat: in obsequio autem (quoniam Terentiano verbo lubenter utimur) comitas adsit: assentatio, vitiorum adjutrix, procul amoveatur: quae non modo amico, sed ne libero quidem digna est. Aliter enim cum tyranno, aliter cum amico vivitur. 90. Cujus autem aures veritati clausae sunt, ut ab amico verum audire nequeat, hujus salus desperanda est. Scitum est enim illud Catonis, ut multa; Melius de quibusdam acerbos inimicos mereri, quam eos amicos, qui dulces videantur: illos verum saepe dicere, hos nunquam. Atque illud absurdum est, quod ii, qui monentur, eam molestiam, quam debent capere, non capiunt: eam capiunt, qua debent vacare. Peccasse enim se, non anguntur; objurgari, moleste ferunt: quod contra oportebat; delicto dolere, correctione gaudere. XXV. 91. Ut igitur et monere et moneri proprium est verae amicitiae; et alterum libere facere, non aspere; alterum patienter accipere, non repugnanter: sic habendum est, nullam in amicitia pestem esse majorem, quam adulationem, blanditiam, assentationem. Quamvis enim multis nominibus est hoc vitium notandum, levium hominum atque fallacium, ad voluntatem loquentium omnia, nihil ad veritatem. ¶ 92. Quum autem omnium rerum simulatio est vitiosa, (tollit enim iudicium veri, idque adulterat,) tum amicitiae repugnat maxime. Delet enim veritatem, sine qua nomen amicitiae valere non potest. Nam quum amicitiae vis sit in eo, ut unus quasi animus fiat ex pluribus: qui id fieri poterit, si ne in uno quidem quoque unus animus erit idemque semper, sed varius, commutabilis, multiplex? 93. Quid enim potest esse tam flexibile, tam devium, quam animus ejus, qui ad alterius non modo sensum ac voluntatem, sed etiam vultum atque nutum convertitur?

Negat quis? nego: ait? aio: postremo imperavi egomet mihi Omnia assentari:

ut ait idem Terentius : sed ille sub Gnathonis persona : quod [amici] genus adhibere, omnino levitatis est. 94. Multi autem Gnathonum similes quum sint, loco, fortuna, fama superiores : horum est assentatio molesta, quum ad vanitatem accessit auctoritas. 95. Secerni autem blandus amicus a vero et internosci tam potest, adhibita diligentia, quam omnia fucata et simulata a sinceris atque veris. Concio, quæ ex imperitissimis constat, tamen judicare solet, quid intersit inter popularem, id est, assentatorem et levem civem, et inter constantem, severum, et gravem. Quibus blanditiis Caius Papirius nuper influebat in aures concionis, quum ferret legem de Tribunis plebis reficiendis ! Dissuasimus nos. 96. Sed nihil de me : de Scipione dicam libentius. Quanta illa, Dii immortales ! fuit gravitas ! quanta in oratione majestas ! ut facile duce[m] populi Romani, [non comitem] diceres. Sed adfuistis ; et est in manibus oratio. Itaque lex popularis suffragiis populi repudiata est. Atque, ut ad me redeam, meministis, Quinto Maximo, fratre Scipionis, et Lucio Mancino Consulibus, quam popularis lex de sacerdotiis Caii Licinii Crassi videbatur ! Cooptatio enim collegiorum ad populi beneficium transferebatur. Atque is primum instituit, in forum versus, agere cum populo. Tamen illius vendibilem orationem religio Deorum immortalium, nobis defendentibus, facile incebat. Atque id actum est Prætore me, quinquennio ante quam Consul sum factus. Itaque re magis, quam auctoritate, causa illa defensa est.

XXVI. 97. Quod si in scena, id est, in concione, in qua rebus fictis et adumbratis loci plurimum est, tamen verum valet, si modo id patefactum et illustratum est : quid in amicitia fieri oportet, quæ tota veritate perpenditur ? in qua nisi, ut dicitur, apertum pectus videas, tuumque ostendas, nihil fidum, nihil exploratum habeas ; ne amare quidem, aut amari ; quum, id quam vere fiat, ignores. Quanquam ista assentatio, quamvis perniciosa sit, nocere tamen nemini potest, nisi ei, qui eam recipit atque ea delectatur. Ita fit, ut is assentatoribus patefaciat aures suas maxime, qui ipse sibi assentetur et se maxime ipse delectet. 98. Omnino est amans sui virtus. Optime enim se ipsa novit, quamque amabilis sit, in-

telligit. Ego autem non de virtute nunc loquor, sed de virtutis opinione. ✕ Virtute enim ipsa non tam multi præditi esse, quam videri volunt. Hos delectat assentatio : his fictus ad ipsorum voluntatem sermo quum adhibetur, orationem illam vanam testimonium esse laudum suarum putant. Nulla est igitur hæc amicitia, quum alter verum audire non vult, alter ad mentiendum paratus est. Nec parasitorum in comœdiis assentatio nobis faceta videretur, nisi essent milites gloriosi.

Magnas vero agere gratias Thais mihi ?

Satis erat respondere, *magnas; ingentes*, inquit. Semper auget assentator id, quod is, cujus ad voluntatem dicitur, vult esse magnum. 99. Quamobrem, quamvis blanda ista vanitas apud eos valeat, qui ipsi illam allectant et invitant : tamen etiam graviores constantioresque admonendi sunt, ut animum advertant, ne callida assentatione capiantur. Aperte enim adulantem nemo non videt, nisi qui admodum est excors. Callidus ille et occultus ne se insinuet, studiose cavendum est. Nec enim facillime cognoscitur, quippe qui etiam adversando sæpe assentetur ; et, litigare se simulans, blandiatur, atque ad extremum det manus, vinceique se patiatur : ut is, qui illusit, plus vidisse videatur. Quid autem turpius, quam illudi ? Quod ne accidat, cavendum est, ut in Epiclero :

Hodie me ante omnes comicos stultos senes
Versaris atque [luseris] lautissime.

100. Hæc enim etiam in Fabulis stultissima persona est improvidorum et credulorum senum. Sed, nescio quo pacto, ab amicitiiis perfectorum hominum, id est, sapientium (de hac dico sapientia, quæ videtur in hominem cadere posse) ad leves amicitias deflexit oratio. Quamobrem ad illa prima redeamus, eaque ipsa concludamus aliquando.

XXVII. Virtus, virtus, inquam, Cai Fanni, et tu, Q. Muci, et conciliat amicitias et conservat. In ea est enim convenientia rerum, in ea stabilitas, in ea constantia : quæ quum se extulit et ostendit lumen suum, et idem adspexit agnovitque in alio : ad id se admovet, vicissimque accipit illud, quod in altero est : ex quo eorum exardescit sive amor, sive *amicitia*. Utrumque

loquor, sed de
non tam multi
delectat assen-
sermo quum
monium esse
hæc amicitia,
l mentiendum
liis assentatio
gloriosi.

?
uit. Semper
l voluntatem
rem, quamvis
si illam allec-
stantioresque
callida assen-
m nemo non
illidus ille et
m est. Nec
adversando
blandiatur,
patiatur: ut
Quid autem
vendum est,

es
persona est
nescio quo
est, sapien-
in hominen
o. Quam-
concludamus

nni, et tu,
In ea est
in ea con-
men suum,
e admovet,
t: ex quo
Utrumque

enim dictum est ab *amando*. Amare autem nihil aliud est, nisi eum ipsum diligere, quem ames, nulla indigentia nulla utilitate quæsitâ. 101. Quæ tamen ipsa efflorescit ex amicitia, etiam si tu eam minus sequutus sis. Hac nos adolescentes benevolentia senes illos Lucium Paulum, Marcum Catonem, Caium Gallum, Publium Nasicam, Tiberium Gracchum, Scipionis nostri socerum, dileximus. Hæc etiam magis elucet inter æquales, ut inter me et Scipionem, Lucium Furium, Publium Rupili-um, Spurium Mummi-um. Vicissim autem senes in adolescentium caritate acquiescimus; ut in vestra, ut in Quinti Tuberonis: equidem etiam admodum adolescentis, Publii Rutillii, Auli Virginii familiaritate delector. Quoniamque ita ratio comparata est vitæ naturæque nostræ, ut alia ætas oriatur ex alia: maxime quidem optandum est, ut cum æqualibus possis, quibus-cum tanquam e carceribus emissus sis, cum iisdem ad calcem, ut dicitur, pervenire. 102. Sed quoniam res humanæ fragiles caducæque sunt, semper aliqui anqui- rendi sunt, quos diligamus et a quibus diligamur. Caritate enim benevolentiaque sublata, omnis est e vita sublata jucunditas. Mihi quidem Scipio, quanquam est subito ereptus, vivit tamen semperque vivet: virtutem enim amavi illius viri, quæ extincta non est. Nec mihi soli versatur ante oculos, qui illam semper in manibus habui, sed etiam posteris erit clara et insignis. Nemo unquam animo aut spe majora suscipiet, qui sibi non illius memoriam atque imaginem proponendam putet. 103. Equidem ex omnibus rebus, quas mihi aut fortuna aut natura tribuit, nihil habeo, quod cum amicitia Sci- pionis possim comparare. In hac mihi de republica con- sensus, in hac rerum privatarum consilium; in eadem re- quies plena oblectationis fuit. Nunquam illum ne minima quidem re offendi, quod quidem senserim: nihil audi- vi ex ipso, quod nollem. Una domus erat, idem victus, isque communis: neque solum militia, sed etiam pere- grinationes rusticationesque communes. 104. Nam quid ego de studiis dicam cognoscendi semper aliquid atque discendi? in quibus remoti ab oculis populi, omne otiosum tempus contrivimus? Quarum rerum recordatio et memoria, si una cum illo occidisset, desiderium con-

unctissimi atque amantissimi viri ferre nullo modo possem. Sed nec illa exstincta sunt, alunturque potius et augmentur cogitatione et memoria: et, si illis plane orbatus essem, inagnum tamen afferret mihi ætas ipsa solatium; diutius enim jam in hoc desiderio esse non possum: omnia autem brevia tolerabilia esse debent, etiam si magna sunt. Hæc habui, de amicitia quæ dicerem. Vos autem hortor, ut ita virtutem locetis [colatis], sine qua amicitia esse non potest, ut, ea excepta, nihil amicitia præstabilius putetis.

A.

nullo modo pos-
suntque potius et
illis plane orba-
tas ipsa sola-
esse non pos-
se debent, etiam
quæ dicerem.
[colatis], sine
pta, nihil ami-

LATIN CLASSICS.

CHEAP COLONIAL EDITIONS

FOR

COLLEGES AND SCHOOLS.

Although the great improvements in the Printing Art have done so much to add to the appearance of Books, and also to diminish the cost, yet the price still forms rather a serious item in the expense of education. This is particularly the case in editions of the Greek and Latin Classics. There is no want of excellence in many of these, but they are generally either so comprehensive or so extended by annotations, that the price is an obstacle to those who, entertaining enlarged views of the advantages of education, have not means commensurate with their wishes. It is, therefore, the intention of the Subscribers, to publish neat and correct editions of such detached portions of the Classic authors as are usually read in Schools and Colleges. This plan has been tried in England, and has been attended with marked success.

To those who are obliged to study economy in education, these editions will be recommended by their cheapness, their accuracy, and their being limited in their extent to that which is absolutely necessary.

To those, who either possess, or can afford to possess more expensive editions, these little copies will be offered as a means of saving the others from that speedy injury or destruction which befalls books in the daily transit between home and school. They will be more portable and convenient, more fair and scholar-like in the class-room—not open to the just and reasonable objection which Tutors make to editions so charged with notes, that they almost amount to a translation.

Some years ago, the Subscribers made the attempt to introduce a uniform series of Books into the Common Schools of Canada. Their design was heartily seconded by the Board of Education in Ireland, who promptly and with the utmost liberality placed the copyright of their valuable Text Books at their disposal. At a very considerable expence of labour and money, the Subscribers, in a shorter period than they anticipated, succeeded in introducing the Books into almost every section of the Province. Since then the indefatigable and intelligent Superintendent of Education in Canada West, who, at an early period, expressed to the Subscribers his favourable opinion of these Books, having himself obtained permission to reprint them, delegated the right to other Booksellers in Canada, by whom, and by the Subscribers under their original grant from the Irish Board, the Province is now abundantly supplied with these excellent Books.

LATIN CLASSICS.

The success which attended this experiment to improve and render uniform the Books used in the Common Schools of Canada, has emboldened the Subscribers to undertake the publication of the Classical series now announced for the use of Colleges, High Schools, District and Grammar Schools.

The first numbers of the series will consist of the following :—

Excerpts from Cornelius Nepos.

The First Four Books of Cæsar.

The Georgics of Virgil.

The Fasti of Ovid.

The Third and Fourth Books of Quintus Curtius.

Cicero de Amicitia.

Cicero de Senectute.

Taciti Agricola.

Excerpts from Horace.

To be followed in rapid succession by Sallust's History of Cataline's Conspiracy, The Four First Books of Virgil's *Æneid*, and other Standard Text Books.

The price of each will vary from 9d. to 1s. 9d. currency, according to the quantity of printed matter in each.

Orders for copies will be executed by the Booksellers throughout Canada, or by the Publishers.

ARMOUR & RAMSAY.

NATIONAL SCHOOL BOOKS.

Since the Subscribers published this valuable series only a few years ago, the demand has so steadily increased, as to require the issue of several large editions. The present have been carefully revised and freed from typographical errors. The Introduction to Geography has been greatly improved, and the Sequel to the Second Book has been lately added to the series. Teachers will find this last named book of great service to them in preparing the way for the use of the Third Book.

General Lessons, to be hung up in Schools.

First Book of Lessons.

Second Book of Lessons.

Sequel to the Second Book.

Third Book of Lessons.

Fourth Book of Lessons.

Fifth Book of Lessons.

Truth of Christianity.

First Book of Arithmetic and Key.

English Grammar and Key.

Book-keeping and Key.

Treatise on Mensuration, for the use of Teachers.

Elements of Geometry.

Introduction to Geography and History, with Maps, Plates, &c., new edition, much improved.

OUTLINED MAPS FOR SCHOOL ROOMS.

By an arrangement with the Edinburgh Publishers, the Subscribers are enabled to sell at the remarkably low price of 6s 3d each, a series of outlined Maps lately produced for the use of Schools and Colleges in Scotland.

ARMOUR & RAMSAY.

ent to improve and
Schools of Canada,
the publication of the
leges, High Schools,

of the following :—

s Curtius.

lust's History of
Virgil's *Æneid*, and

9d. currency, ac-

booksellers through-

& RAMSAY.

BOOKS.

series only a few
as to require the
e been carefully
e Introduction to
uel to the Second
ers will find this
ing the way for

r and Key.

l Key.

suration, for the

metry.

Geography and
Maps, Plates,
on, much im-

ROOMS.

shers, the Sub-
price of 6s 3d
for the use of

RAMSAY.

